INTRODUCTIO IN PRAXIN CLINICAM SIVE REGULÆ GENERALES IN PRAXI CLINICA...

Herman Boerhaave

SUMMA REGULARUM:

Medicus Practicus & morbum & vires ægri & pauperum crumenas respicere debet. Hertodt Med. Eupor.

INTRODUCTIO IN PRAXIN CLINICAM.

§. 1.

Medicus, qui apud ægros inventurus est agenda, debet tum temporis ex vasta Medicinæ doctrina habere topica, vel ut Rhetores dicunt, *locos communes*, qui faciunt, ut juxta illos omnem suam dirigat doctrinam.

2) *Clinica* Medicina vocatur, quæ ægros decumbentes 1) invisit 2) agenda ibi discit 3) agenda applicat.

3) Primum itaque est *visere* ægrum, videndo ægrum Medicus deprehendit *sexum*, quod sit *mas* vel *fœmina*.

4) In *mare* deprehenditur, quod sit *puer*, vel *adolescens*, vel *puber*, vel *vir*, vel *senex*, vel *decrepitus*.

5) In distinguendis his *ætatibus* summa opus est circumspectione, nam gradibus hæ censentur, non mensura temporis sed effectu vitæ peractæ & statu vitæ præsentis.

6) Multi sæpe vitam ita instituunt, ut cito senescant, sic vidi, qui jam ante annum trigesimum steriles fuere & è contra fertiles ad annum nonagesimum.

7) Quoad *statum vitæ* respicimus 1) laborem vel otium, fracta membra labore, ut ait Horatius, qui arant, [illegible], raro longævi sunt, licet corpora optime constituta fuerint: 2) luxum vel sobrietatem; nam nihil citius debilitat quam luxus: 3) voluptatem, ratione indulgentiæ & abstinentiæ, 4) morbos toleratos & non toleratos.

8) Primum igitur quod visendo ægrum nosse debet Medicus, est sexus, in sexu ætas, in ætate distinctio.

9) Discit Medicus, quod sit *fæmina*, quæ vel *puella*, vel *puella adolescens*, vel *virgo*, vel *gra-*

gravida, vel *parturiens*, vel *puerpera*, vel *nutrix*, vel *anus*, vel *effœta*.

10) *Effœta* dicitur, quæ amplius concipere aut parere non potest, quod tempus varium est, sic rarum est, hic videre mulieres, quæ post quadragesimum annum pariunt, tamen vidi, quæ ad annum quinquagesimum fecundum fertiles mansere puerperæ.

11) Sed intelligenda illa ætas, ubi *desinentia menstrua* dant signum corpus illud non amplius aptum esse ad concipiendum, nutriendum lactandum.

12) Unica hic est distinctio, quod mares, quantum scimus semper maneant fœcundi, fœminæ vero non nisi ad certam ætatem. Homo centenario major in Anglia adulterii accusatus & convictus est. In fœminis hoc non ita apparet, nisi sint miracula, ut de Sara quod in sacris legimus, quæ ridebat ad angelum, quod impraegnata esset, ubi matrix ejus jam clausa.

13) In his distinctione opus est: 1) rationé citioris vel *tardioris incrementi*. Universalissima est regula, quo mulier citius crescit per pau-

cos annos, eo citius menstrua habebit, & eo citius menstrua desinent, hoc vix fallit.

14) 2) Ratione *purgationis uterinæ*, quæ pro incremento corporis variat. Sic visæ sunt fœminæ, quæ fœcundissimæ fuerunt, quæ tamen menstrua non habuere antequam viris jungerentur, sed post unum alterumve congressum menstrua prodiere, postea diu fertiles mansere.

15) 3) Ratione *partus præcocis* vel *seri*; nam multæ fœminæ, priusquam corpora idonee formata sint, & priusquam cartilagines in ossa transiere, pariunt. Sed hoc malo cum successu, nam ut Tacitus dicit, apud Germanos erat sera juvenum Venus, eoque inexhausta senectus.

16) 4) Ratione *numeri partuum*. Nam fœmina ubi vigesies peperit, ubi desinit parere, longe aliter se habet, quam illa, quæ tantum semel vel bis peperit.

17) 5) Ratione *desinentis purgationis uterinæ* serius, vel ocius; Multæ ultra quinquagesimum annum menstrua habent, pleræque hus in locis quadragesimo secundo vel tertio anno non amplius habent, hæc ingens est distinctio, & morbi, qui ab his supputantur annis vel seriores vel citiores erunt.

18)

18) Dein etiam huc referuntur omnia quæ dicta sunt in viris (§ 7) nam non tantum dixi singularia, sed omnia ex vita ante peracta in fœminis etiam vera sunt.

19) Præter sexum & ætatem in quolibet sexu multa sunt observanda quæ inquiri debent, intellecta *idiosyncrasia* illa, quæ est cuique homini singularis & proprius habitus, ratione formatæ compagis partium solidarum, ratione fluidorum contentorum, ratione utriusque simul. Latinis dicitur propria commixtio; hæc mixtio solidi & fluidi, & mixtio elementorum solidi & fluidi inter se, quæ cuique propria est, *temperamentum* dicitur.

20) In *solidis* obtinet *laxum* & *strictum*; Si per liquida corpus extensum sit inflatum & quasi tumens, tunc laxum obtinet, quando attenuatum, tunc corpus est strictum, hoc oculus clare videt.

21) In *fluidis* habemus phlegma, bilem, atram bilem & sanguinem, sed hoc paulo obscurius oculis patet. Nos vero præcipue agnoscimus temperiem 1) *Aquosam*, si aqua prædomi-

minatur, quod videmus ex pallore corporis & oculis pallidis

22) 2) *Biliosam*, hæc cognoscitur gracilitate, flavedine, calore majori, urina semper magis flava, si dicis, non est vera bilis, non repugno, sed non opus est hoc inquirere, intelligo, ubi illud oleum excoctum abundat, gracilitas totius, calor naturali major, ariditas quædam, color corporis vergens ad flavedinem

23) 3) *Oleosam*, hoc sponte patet, si omnia plena sint lardo pingui

24) 4) *Salsam*, hæc se manifestat sapore acrimoniæ sudoris & urinæ, & si habitus corporis tenuior apparet

25) 5) *Terrestrem*, ubi siccitas cum torpore & immobilitate deprehenditur, subniger color cum ariditate

26) 6) *Atrabilariam*, huc referre debeo ἀμαυρῶν τῶ αἵματος ubi a sanguine bono avolarunt partes tenues mitissimæ, & partes crassæ, oleosæ, salsæ terrestres abundant, illud notat, quod talis homo habeat officinas viscerum obstructas, si in tali homine movere velis materiam non coctam, rumperes omnia vasa & haberes suppurationem. Hanc idiosyncrasiam monstrat color niger, vasa mag-

magna, macilentia totius corporis, cunctatio & tarditas in actionibus.

27) *Scorbuticam & putridam diathesin*; multi homines his in locis putrescunt, dum adhuc vivunt, halitus ad tres pedes ferri non potest, urina putrida, fæces alvinæ & sudores fœtent, gingiva putrida est, intestina talium hominum defunctorum vix è loco moveri possunt, quin inter manus instar muci diffluant, hanc temperiem monstrat putredo oris, ejus fœtor, sitis & siccitas in ore, si corpus attingis, fit macula rubra vel purpurea, urina acris, urens, fœtida, inspice gingivas inter dentes an tabum album putridum adsit, halitus fœtidus; si purgare velis ad mortem usque purgantur, oborta diarrhœa non facile sistenda.

28) Visendo ægrum, inquirit Medicus, an in ægroto ante morbum factum, quem examino, aliquid fuit *præexistens*, quod facere potuit, vel facere potuisse videtur ad præsentem cognoscendum & curandum morbum instar *prædisponentis*?

29) Medicus non debet, inquit Hippocrates, turbare ægrum sed taciturnus accedere, ad lectum se apponere & blandis alloquiis interrogare

& sic discere, quæ ante morbum hunc fuerunt, non ilico offendere & metum incutere, nonimpetu vel festinando sed sedate alloqui.

30) Debemus videre, num sit 1) *Plethora*, mirabilis morborum causa, si alius accedat morbis; corpus plethoricum dicitur, quod non ægrotat, sed quod in tali statu est, ut si humores vel copia, vel motu, vel raritate, vel calore augeantur, & vasa magis distendantur, illud ferre non possit, nec refert an plus ingeratur. Si plethora sit, & gravis morbus invadat, novi tum, quid fieri debeat.

31) 2) *Cacochymia*: Huc referre debeo, si homo scorbuticus est, & oritur diarrhœa epidemica, omnes inde moriuntur, nam status ventriculi & intestinorum est instar gingivarum, quæ si paulum comprimuntur & irritantur statim sanguis effluit.

32) 3) *Cachexia*: quæ est habitus corporis tam in solidis quam in fluidis corruptus.

33) Visendo ægrum, vides qualis sit *aer*, anni tempestas & tempestatis ratio inspiciendo thermometrum.

34) *Locus* statim habetur cognitus, nam ubi

ubi ægrum video, ſcio, in quo loco ſum, & omnia, quæ ad illum pertinent, an in illo loco quid endemici vel epidemici adſit, an uliginoſum vel humidum in putredinem abeuns, an montana ſiccitas.

35) *Victus*; nám videndo hominem pauperem, novi quo victu uſus fuerit, nempe ſolo pane & lacte ebutyrato, nam carnes, piſces, cerevifia bona, vinum non ſuppetunt.

36) *Vita anteacta quoad opificia, corporis exercitationes & veſtes.* Sit vir 60. annorum, Leydanus, textor, ex circumſtantia novi, quod ſit vir pauper, rogo reliqua ex ſignis topicis, noto unum & ſic ilico habeo deſcriptionem.

37) His indagatis quæritur: *quando morbus inceperit?* homines ſupputant corripuiſſe morbo, quando non laborare poſſint, quamvis ſæpe antea fuerint morboſi; ſic æger quando ſcorbuticus jam fuerit, & quartana accedit, rideret, ſi interrogarem, jam antea ægrotaſti, & quando? nam illud notat infinita, tempeſtatem & anni tempus.

38) Rogo, *antequam hic morbus fuerit, quid prægreſſum*, hic reſpondere non poterit æger,

 ſed

sed debeo me ipsum informare, percurrendo quatuor classes:

39) 1) *Gestorum*: sic si incipit quartana mense aprili, inde scio, quod æstiva sit, examino qua hora invadat? an post prandium? an post labores? an post somnum? examino quid gestum sit corpore, quidve animo ante hunc morbum.

40) 2) *Ingestorum*: quid comederit, hujus rei æger semper memor est, inculsant autem præcedentia semper, vel dicit, quod comederit multum de lardo vel salsamentis vel piscibus, vel aliquando voluere prophylacticum capere, & forte fuit venenum, quod datum fuerit, per ingesta intelligo aerem, cibum, potum, medicamenta venena.

41) 3) *Retentorum, excretorum*. Multi morbi fiunt, quando consueta aliqua excretio desinit tam naturalium, quam non naturalium Vid. Hippocr.

42) 4) *Applicatorum*: Hoc nunquam negligamus; hæc qui examinat, invenit plurimorum morborum causas Sic Sydenhamus dicit, quod vix unquam febres autumnales epidemicæ orientur,

tur, nisi ea occasione, quod homines vestes hybernas nimis cito mutent, vel sero induant, valde frigidum biberint, postquam valde incaluere vel sudantes cito refrigerati sint. Ego accersitus ad puellam curandam, quæ febre continua putrida laborabat, orta a Mercurio, sicuti foetor Mercurii peculiaris mihi notus manifestabat, vidi quod morbus esset exulceratio gingivarum à Mercurio (mercurius vivus erat adhibitus ad vermes enecandos) Si Medicus hoc negligat, æger perderetur titulo promissæ salutis in perniciem artis, si tractassem ut scorbutum vel gangrænam & spiritum salis cum melle rosaceo applicassem, nocuissem.

43) Hæc dum aguntur, ordine omnia prosequor, intellecta enim causa remota, facilius tunc erit, causam morbi proximam accurate investigare.

44) Rogo, *quomodo morbus inceperit* & quod æger primo molestum senserit? Hoc nescit æger, sed si rogo, an habebas dolorem, debilitatem nauseam vomitum? hoc novit, inquiro igitur, qua actione læsa inceperit, percurrendo omnes *actiones:*

45) 1) *Vitales*; an facilè respirabas? an multum calebas? an ilico valde debilis eras? intelligo statim, quid in functionibus defuerit, si ilico, quasi sydere ictus erat, intelligo vitalia affici.

46) 2) *Naturales*; an appetitus statim deletus fuerit? an statim sitis magna? an adhibitum cibum horreat?

47) 3) *Animales*· facile hoc scio, nam adverto, an sensibus constiterit? an deliraverit?

48) *Intellecta actione læsa*, inquiro quomodo, dum morbus hic incepit, *qualitates* sunt statim *mutatæ*. Sic incipiente morbo, statim erat *color* flavus, vel statim albissimus, si flavus scio impeditum esse bilis transitum. Scio ex *odore*, an statim, ac morbus incepit, fæx alvina quasi cadaver oleat. Hoc etiam docet *tactus*, an statim maxima asperitas, siccitas? an summus calor in externis?

49) Post hæc examino *excreta naturalia & morbosa*, magnus ille campus hic venit. Excreta naturalia sunt: perspiratio, sudor, fæx alvi, urina, menstrua, lac, cerum ex aurium.

50) *Excreta morbosa* sunt 1) Excreta naturalia

lia mutata & facta præternaturalia, vel sunt: sudor, lachrymæ oculorum, mucus narium, oris, faucium, œsophagi, laryngis, asperæ arteriæ, bronchiorum.

51) 2) *Sanguis:* cum sudore sæpe exit, ut toties contingit, uti hic in puella visum est, in qua linteamina, quibus detergebatur corpus, madebant sanguine, tale quid sæpe etiam fit ex naribus, oculis, faucibus sine vel cum magno malo.

52) 3) *Excreta vomitu.* vomitus est ingestorum, pituitæ, muci, bilis, lymphæ, sanguinis, bilis atræ, fæcis alvinæ, (quæ aliquando cum vomitu rejicitur) puris, ichoris.

53) 4) *Alvo excreta* deorsum egestorum, uti est in lienteria, muci, bilis, lymphæ, sanguinis, bilis atræ, puris, ichoris, hæmorrhoidum; hæc exeunt alvo, quæ singula si negligantur, faciunt incertum de morbo Medici judicium.

54) 5) *Urina* aquosa, biliosa, flava sine fœtore, nephritica, mucosa, phlegmonodes, qualis in febribus ardentibus, foetida, spumam continens diu, putrida, sanguinea, purulenta, ichorosa, gonorrhoica.

55) 6) *Excreta utero:* fluor albus a sola mucosa

cosa dispositione cryptularum, qui à Gonorrhœa venerea distinguitur, hæc semper cum ardore urinæ & lancinationibus circa urethram. pus, ichor, sanies, virus cancrosum

56) En sic inquiro quibus *symptomatibus* stipatus fuerit morbus, & si coram ægro incipio vacillare, & habeo talem catalogum, & subdole inspicio & respicio urinam, alio habeo quod volo.

57) Porro *inquiro*, *quomodo morbus increverit*, *consisteris*, & *decreverit* & mutatus sit usque in præsens, hoc est compendiosissimum, & utilissimum, quod hic communicari potest quoad regulas.

58) Postquam hæc omnia indagavi, rogo me ipsum, quodnam huic morbo 1) *nomen* conveniat, sed verum nomen scire debeo, an sit apoplexia, an paraplegia, an parapolexia? tunc non poteris falli.

59) 11) Quis *status* ejus morbi *præsens*, an sit ἀρχὴ, vel initium? an ἀνάβασις vel adscensus? an ἀκμὴ vel vigor? an μείωσις vel imminutio? an τέλος, vel finis? an λύσις vel sanatio? an μετάστασις, in alium morbum mutatio? non enim sufficit, morbi nomen tantum cognoscere; sunt enim

enim in pleuritide multi flatus, vel eſt in ſtatu inflammatorio vel ſuppuratorio.

60) Cognoſcatur 111) *pars affecta* 1) *an viſcus*, vel cerebrum & contenta cranio, vel pulmones, cor, viſcera chylopoietica, cholopoietica, ſpermatopoietica. Rogo quænam pars affecta ſit? ſi viſcus, rogo quodnam viſcus.

61) 2) *An glandula*, nam ad viſcera ſunt magnæ glandulæ, ut magna compages glandularum ſialogogarum, meſenterii, pancreatis.

62) 3) An ſit affectio *rheumatica*.

63) 4) An hæreat in *articulis*. Hic occurrunt omnes morbi articulares, ut arthritis, rheumatismus, arthritis vaga, fixa, podagra.

64) 5) An ſint *arteriæ*; nam multi morbi hærent in arteriis, ut ſunt febres ardentes.

65) 6) An ſint *venæ*, ut in varicoſis & œdematoſis malis & diatheſibus.

66) 7) An *loca colligentia*, cava cordis, ſinus, auriculæ, ſinus in capite, in hepate veſicula fellea, pelvis?

67) 8) An *loca excernentia*?

68) 9) An *nervi* ſint affecti, nam multi horrendi morbi in ſolis nervis hærent, reliquo corpore integro.

69) 10) An *humor vitalis* sit affectus? an cacochymia sit nata Venerea, scorbutica vel & hypochondriaca?

70) Inquiritur, quae nam sit *materies peccans* in parte affecta?

71) Haec est vel 1) *Solida*, ut polypi, vermes, puls, pingue solidescens in atheromate, liquor meliceridis, durum scirrhosum, durum cancrosum, durum condylomatosum.

72) 2) vel *fluida*, tum ob oculos versare debet vel inflammatoria, vel purulenta, ichorosa, saniosa, virosa, ut in cancro, venerea, scorbutica, podagrica

73) Postquam haec examinavi, rogo de *diagnosi* morbi, tum elicitur morbi nomen, gradus, pars affecta, materia afficiens

74) Tunc rogamus *prognosin*, quando ex praecedentibus scimus sexum, aetatem idiosyncrasiam, praegressa, cacochymiam, plethoram, cachexiam, scitur an *absoluta spes* sit, an *dubia* sit, aut an *nulla spes* sit

75) De tribus generalibus tum definitur, *quid agendum* sit, nam tum morbus est visus & cognitus

76) Hic non debemus turbari esse, nec festinare, si non sumus certi, dari possumus medicamen-

menta, quæ non nocent & tum secedere in Musæum & de morbo cogitare. Sed cave, ne ægri te vacillare videant, si hæsitas præscribere purgans & quale purgans? Potes præscribere in victu & medicamentis intus & extus, sic ægro inducias struis, & tibi spatium pro deliberatione relinquitur. Si æger videt te ambiguum, dicit: Medicus plus suspirat, quam ego, & sic perit fiducia ægri, nam uti in Theologicis non fit miraculum, sic quoque in Medicis, sæpe enim confidentia in Medicum est summum cardiacum.

77) Quando constat de prognosi, definitur *indicatio* hæc est vel *vitalis*, vel *præservatoria*, vel *curatoria* vel *mitificans*.

78) In indicatione vitali ordino 1) *aerem* communem calidum, frigidum, humidum, siccum vel purificatum ventis & medicamentis ut in nosocomiis ubi plurimi decumbunt.

79) 2) *Cibum* a) *vegetabilem* α) *crudum* a) *cerealem*, ut: avenam, fagopyrum, milium, oryzam, triticum, secale. Cruda cocta dant cibum non fermentatum vegetabilem. Crudum voco non ratione coctionis sed fermentationis.

80) b) *Oleraceum*; hic habetur titulus in ma-

teria Medica; brassica rubra, beta, spinachia, lactuca, endivia.

81) c) *Fructuum tenue* Batavis illa hodie nota terræ tubera solani esculenti, terræ glandes (aardaakers) decocto præbent cibum simplicem & in febribus ardentibus optimum remedium, addito sale, saccharo, melle pro grato sapore

82) d) *Fructus horræos:* omnes baccæ, uvæ, cerasa, mora rubi idæi baccæ, poma, pyra, melones, pepones

83) β) *Fermentatum:* panis & omnia inde facta huc pertinent, panificia culinaria, fiunt, si subigo farinam tritici, cum aqua, fermentationi committo, coquo, hoc voco fermentatum, tum minus est flatulentum Si nolo triticum habere, sumo frustum panis, torreo leviter coquo ex aqua, habes panadam vel panatellam Italorum.

84) Sic diversa potestis sumere & ilico formare formulas, quot vultis, & quater in die mutare & manere in eodem proposito & grato cibo placere ex fructibus horæis. E. G. si decoquis poma cum sacharo vino & cinnamomo

85) †) *Animalem:* caro assa, elixa; nunquam damus frixatam in morbis, assa plus ad bilem accedit,

cedit, elixa minus, hæc possunt temperari succo limonum & sic melius aptari, ova, pisces, marini fluviatiles, crustacei ibi conveniunt, ubi acidum prædominat, & putredo bilis abest hæc vel assari vel elixari possunt. Longo citius piscis putrescit quam caro, excipio piscium pingue ut hepar & pisces fibrosis fibras habentes, ut salmo, asellus major & minor, raja, crustacei pisces, tanti ab Hipocrate æstimati, qui summas inde curas diæteticas commendat, in summis quoque morbis, ubi homo caderet præ debilitate magni usus sunt jura cancrorum fluviatilium. Si cancrum heri coxeris, hodie ferit nares alcalitas. Porro lac recens, hydrogala serum lactis. En nunc cibos simplices, medicamenta cardiaca repletia.

86) 3) *Potum* 1) non fermentatum, ut aqua, vel aqua cum vegetabili crudo cereali, vel fructu horneo cocta; tractatur homo variolis laborans, coquo ribesia, colo, admisceo paulum facchari & cinnamomi, erit potus omnium gratissimus, sitim sedans, putredini resistens; poma coquo, poma tero, per pannum comprimo, pultam hanc cum faccharo & vino Rhenano condio.

87) 2) *Fermentatum*, hydromel vel mulsa fermentata, vinum de uvis, pomis, pyris, grossulariis, hinc intelliguntur cardiaca replentia Jam primæ indicationi satisfactum

88) Quid jam vos detinebit, si ægri vel amici vos rogant quid licet bibere? si scis morbum esse biliosum, salinum, vel aquosum, scis potum esse debere oppositum Si homo acido obrutus vult potum & dives est, totus quantus debilis, inertia undiquaque laborans, sumo decoctum album Brittannicum, ebur in scobem rasum, & cornu cervi decorticatum rasum, coquo cum aqua per horas, facio ut gelatinæ quid in aqua dilutum sit, hoc gratissimum est, odorem & saporem nullum habet sed adversissimum est omni acido Si pauper est æger in tali casu aqua simplex ejusdem est effectus. Vel confugio ad cardiaca roborantia, vel cardiaca stimulantia, spiritibus similia, illa odoratissima vid. Mat. Med. in classes offendentes & non offendentes digesta. Ultra non possunt quærere ægri, amici, Medici.

89) *Indicatio præservatoria* quæ causam morbi tollit, triplex est, 1) *Correctio* 2) *Enervatio* 3) *mitificatio.*

90) Indicatio præservatoria agit vel *per Diætam* antea explicatam, vel *per Chirurgica*, huc recensentur Venæ sectio, scarificatio, hirudinum applicatio, vesicatoria, fonticuli, setacea, clysmata, fotus, epispastica, frictiones &c. vel *per medicamenta* evacuantia & corrigentia (barbari dicunt alterantia.)

91) Indicatio præservans in unam vel alteram causam morbi agit tantummodo, non agit in ipsum morbum E. Gr. laborat quidam pleuritide sævissima cum phlegmonode diathesi sanguinis hic causa est triplex 1) diathesis inflammatoria, 2) strictura in arteriis intercostalibus 3) Febris violenta urgens, hæc tria simul sumta sunt ipse morbus, quomodo curabo pleuriticum prophylactice ex arte Hippocratica. Sumo ex causis unam, diathesin sanguinis inflammatoriam hujus causa proxima est compressio, hanc curat missio sanguinis corpus debilitans, vel potu diluo, quod densum est, sed si omnia sustuli, therapeutice curavi.

92) *Indicatio curatoria* morbi indole, causa, sede cognita involvit complexum omnium causarum quæ auxilium petunt. Hæc auxilia agunt vel *corrigendo* acre, per oppositum; sit

acr-

acidum extra primas vias, do salem volatilem, si in primis viis, do lapides cancrorum vel cretam; vel *maturando*, πεπαίνω. Quod acre est ne motum noceret, prius mitificandum est; eroduntur nares, mones ut aquam calidam ex vola manus educat das decocta pultacea ex malva hordeo, scorzonera, abstineat à salsis spirituosis; loco corycæ actis habebis mucum, quæ materia matura est, & educi potest per loca idonea, hoc fit victu, manu, medicamentis, si nunc scis, quid prophylactice conveniat, scis etiam quid therapeutice, quod est omnes causas simul tollere.

93) *Indicatio mitificans* in eo consistit, ut videam ex omnibus, quæ in ægro sunt, quid quam maxime periculosum sit, vel per se, vel per effecta. Vides dolorem intolerabilem vel magnam evacuationem, sisto illam, sanguis cum impetu ex arteria exeat, mitto omnia, sisto illam, si per alvum fertur materia sanguinolenta, applico clysma opiatum. Sic dolor summus, evacuatio summa, pervigilium requirunt citam curationem vel mitificationem.

F I N I S.